22. Drevs kyrka. Uppvidinge hd.

Pl. XVI: 1—3, XXXVI: 2.

Litteratur: Rogberg: Hist. Beskrifning om Småland s. 279; E. Israelsson: läsning i Forsanders Anteckningar rör. Småland, vol. V; i samma handskriftsband läsning av Forsander(?); Wallman: teckning i A. T. A.; L. 1991; Wieselgren: Ny Smål. Beskr. II s. 879; Stephens: O. N. R. M. I s. 279 med teckn.; Ihrfors: Smol. sacra III s. 60 med teckn.; Wistrand: sockenbeskrivning med teckn. i N. Sm. Ark.; Wistrand: Uppvidinge bl. 4 med teckn.

I Drevs nya kyrkas torn hänga tre klockor, av vilka de två mindre förut tillhört den gamla kyrkan, vilken som gudstjänstlokal ersattes av den nya 1867 men ännu står kvar. Den minsta klockan är försedd med en runinskrift.

Drevklockan är av den smäckra, långsmala typ, som efterträdde den bikupformiga.[1] Den är 74 cm. lång, och dess diameter är 58 cm. I överensstämmelse med dess ålderdomliga karaktär i övrigt är dess utsmyckning mycket enkel. Ett band bestående av två rundstavar löper runt halsen. Den översta rundstaven ligger 4 3/4 cm. nedanför kronplattans nedre kant, och bandets bredd är 2,5 cm. Den övriga dekorationen utgöres av det skriftband, bestående av två rundstavar, vilket avgränsar slagringen uppåt och på vilket runorna stå. Det är 3 cm. brett. Avståndet mellan båda banden är 42 cm. Det längsta avståndet till klockans sidolinje från en lodrät linje, sträckande sig uppåt från nedre bandets överkant, är 7 mm. Klockkroppen är slät utan någon inskription eller utsmyckning eller några märken. Den undre bredden är 5,5 cm. tjock och stiger svagt uppåt-inåt. Kronan består av sex byglar, som äro sexkantiga. De ha en rundad, obruten yta inåt och svarande mot denna en ganska bred, rak yta på utsidan och mellan dessa ytor två smalare på vardera sidan. Öppningen i mittbågen i kronan har formen av en oval, som nedtill avskäres av en rak linje. Inskriften löper från höger till vänster med omvända runor i relief, s. k. spegelskrift.

Inskriften lyder:

afemaria : grazia broþirsbbi : gesus kristus

1 5 10 15 20 25 30 35

Före nr 1 **a** synes en vertikalt ställd liten stav, som från övre rundstaven går 6 mm. nedåt. Den är relativt regelbunden i formen och kan vara avsiktlig. 1 **a** liksom alla andra **a** i inskriften har en bistav, som ej går över på andra sidan huvudstaven. På nr 2 **f** är nedersta delen av huvudstaven skadad av upphöjningar i malmen. Dylika finnas även mellan bistavarna. Någon punktering kan ej upptäckas. 6 **r** är något oregelbundet med en liten utvidning till höger om huvudstavens övre del. Den är troligen oavsiktlig; någon liknande finnes ej på andra **r**. Över huvudstavens nedre hälft går ett smalt tvärstreck liknande en **n**-bistav, förmodligen tillfälligt. Bistavens inbuktning stöter ej intill huvudstaven på detta eller andra **r** i inskriften. Mellan 14 **a** och 15 **b** är ett avstånd av ca. 11 cm. 18 **þ**:s bistav är ansluten till huvudstaven nära dennas ytterändar. 20 **r** är skadat av en upphöjning. 21 **s** och andra **s** i inskriften, 27, 29, 33, 36, äro av yngre typ ᛊ d. v. s. i gjutformen ristat ᛋ. På övre delen av 21 **s** synes ett litet snedstreck, svagare än runans övriga delar, tillfälligt. Ett par små punkter bredvid varandra efter sista runan förefalla att vara tillfälliga. Flera liknande finnas runt ikring.

1—3 **afe**, lat. *Ave*. Stavningen med **f** beror förmodligen på inflytande från modersmålet, där **f** var det hävdvunna tecknet för intervokaliskt *v*-ljud. På samma sätt stavas detta ord i inskrifter från Gotland[2] och på den runristade klockan från Hæstrup i Danmark (där man även

[1] Vid beskrivningen av klockan följer jag de anvisningar, som lämnats av Uldall i hans arbete Danmarks middelalderlige Kirkeklokker. Se särskilt Indledning s. IV ff. och s. 3 ff.!

[2] Säve: Gotl. runinskr. nr. 79, 149 (i Gutniska urkunder).

finner **fentrikis**, fel för *ventris*, varigenom ristarens okunnighet i latin ännu tydligare framträder).[1] Den vanligaste stavningen med runor är **aue** ~ **auæ**, t. ex. på klockan i Vrigstad L. 1989, på Sm. 38 Pjätteryds dopfunt och på de västgötska kyrkklockorna T. 28, 56, 106, 122 m. fl.

Gratia uppträder i stavningen **grazia** 9—14, som återger det äldre medeltidslatinets uttal av *ti* framför vokal. Uttalet av *t* i lat. ord i denna ställning började under 2:a årh. e. Kr. närma sig *ts*, som utvecklades till *s* i Frankrike, och från 1200-talet har detta uttal varit rådande även i Sverige. Det framgår av sådana skrivningar som *osgosia* DS nr 762 år 1283, *consensiente* DS. nr 1532 år 1307 m. fl.[2] I Danmark på ett av Jakob Røds rökelsekar från tiden 1275—1300 står **grasia**.[3] Drevinskriften, som tillkommit tidigast i slutet av 1200-talet, är på denna punkt konservativare.

21—24 **sbbi** återger det fsv. mansnamnet *Sibbi*. På liknande sätt stavas på dörringen från Angelstad, Sm. 26, där **s**-runorna äro av ungefär samma typ som i Drevinskriften, ordet *sighni*, pres. konj. av *sighna*, ᚴᛋᚼᛁ. En **s**-runa med förlängd vertikalstav kan ju fattas som en binderuna mellan **s** och **i**[4] och har kanske använts som en dylik, men det är lika möjligt, att **i** uteglömts i båda fallen, emedan den högra vertikalstaven i **s** till formen liknade en **i**-runa. Sista runan i **sbbi** betecknar förmodligen *i*-ljud, eftersom *e*-ljud i inskriften betecknas med **e**. På dörringen i Angelstad, Sm. 26, läses **shni** men **kiorþe**. Se s. 86 ff.! *Sibbe* är ett östnord. namn och förekommer enl. v. Friesen redan på Rökstenen bland lönnrunorna på toppytan[5], på de uppländska stenarna L. 64 (Sv. Rr. s. 48), L. 65, L. 283, L. 432 (Sv. Rr. s. 82), L. 561, L. 638, L. 655, vidare på Sö. 183, Sö. 273, Sö. 288 och Sö. 305 samt på L. 1238 från Vallsjö sn i Västra hd i Småland, i vilket landskap namnet ännu brukas. Det ingår också i ortnamnet *Sibbamåla* 1545 i Konga hd.[6] *Sibbe* är ganska vanligt i diplom såväl från Svea- som Götaland och förekommer även i Danmark.[7] På västnord. område finnes ett enstaka *Sebbi* i *Úlfr Sebba sunr*, vilket motsvaras av den i Dalarna förekommande formen *Sæbbe*.[8] *Sibbe* uppfattas i allmänhet som en kortnamnsform till namnet *Sigbiorn*.[9] Det på en av Ardrestenarna förekommande mansnamnet **siba** anser Pipping ej vara besläktat med *Sibbe*.[10] I fengl. förekommer *S(a)ebbi*, *Sibbi* etc.[11]

25—29 **gesus** *Jesus*. Stavningen **gesus** ~ **gisus** är vanlig i runinskrifter, t. ex. Ög. 49 från 1200- eller 1300-talen[12], Ög. 248, som förmodligen tillkommit efter 1300[13], de gotländska L. 1693, 1724, 1736, 1737, 1752, den med runor skrivna Mariaklagan, skånsk, från tiden 1300—1350[14], samt på två danska rökelsekar från tiden 1275—1300.[15] Åkirkebyfunten från o. 1280 har **iesus**[16], och klockgjutaren Haquinus i Västergötland o. 1350 stavar **iässus**, T. 56, 106, 122. I de litterära urkunderna, t. ex. Codex Bureanus, finnas även enstaka *g*-former i liknande ställningar vid

[1] D. R. vol. IV s. 141.
[2] Hammarström; Glossarium s. 26 f.
[3] D. R. vol. IV s. 119.
[4] Om dylika frågor se D. R. I s. XXXVI.
[5] v. Friesen: Rökstenen ss. 19 och 49 ff.
[6] Ödeen s. 325.
[7] D. R. IV s. LXII, Nielsen s. 81.
[8] v. Friesen: Rökstenen s. 49 f.
[9] G. Vigfusson i Cleasby and Vigfusson, Icel.-Engl. Dictionary, s. XXXIV (»Sebbi from Sig-björn»), Rydqvist: Sv. språkets lagar V s. 219, Lind: Dopn. sp. 871, Ödeen s. 325, Wessén: Namnstudier s. 10.
[10] Hum. Vet. Samf. Skrifter VII: 3 s. 24 f.
[11] Redin: Uncompounded pers. names s. 128.
[12] Ög. s. 50.
[13] v. Friesen i Fornvännen 1919 s. 112 ff.
[14] Mariaklagen utg. av Brøndum-Nielsen och Rohmann ss. 42, 47.
[15] D. R. vol. IV ss. 115, 137.
[16] Wimmer: Døbefonten i Åkirkeby ss. 38, 74.

sidan av stavningar med *i*.[1] Stavningen *gesus*, *gerusalem* o. s. v. inom medeltidslatinet i Sverige anses bero på utländska förebilder[2] och stå i samband med den utveckling inom vulgärlatinet, varigenom *g* > *j* framför *e* och *i*.[3]

Transskriberad lyder alltså inskriften:

*Ave Maria! Gratia. Bróðir *Sibbi. Jesus Kristus.*

Klockgjutaren betecknar sig själv med epitetet broder, d. v. s. klosterbroder. Munkarna, i synnerhet benediktinerna, hade sedan gammalt varit verksamma som klockgjutare, vilka vandrade kring och uppförde sin hytta i närheten av den kyrka, där klockan skulle hänga.[4]

Beträffande dateringen av denna inskrift märkes, att runorna tillhöra det yngsta runalfabetet: av stungna runor förekomma ᚾ och ᚠ, **a** har bistav, som ej går över till höger om huvudstaven ᚬ, **t** har endast en bistav ᛏ, och skillnad göres mellan ᛋ **s** och ᛊ **ts**. Dessutom dubbelskrivas långa konsonanter, t. ex. **sbbi** = *S(i)bbi*. Samma drag finnas redan i Salebyklockans inskrift 1228, som emellertid har en **s**-runa av äldre typ ᛋ än Drevklockan, vars **s**-runor ha förlängda vertikalstavar, en **s**-form, som är sällsynt före 1300. Se s. 17! Drevklockans **s** och dess runor över huvud äro å andra sidan ursprungligare än de, som förekomma på de av Magister Haqvinus o. år 1350 gjutna klockorna i Västergötland, T. 56, 106, 122. **s**-runorna i dessa inskrifter ha en egendomlig form, som tydligen är påverkad av latinska majuskler, och inskrifterna utgöras av en blandning av runor och majuskler. Dessutom förekomma binderunor **a͡uæ**. I dessa avseenden står Drevinskriften på ett ålderdomligare stadium (**s** i **sbbi** är ej en binderuna i samma mening som den ovan påpekade och kan bero på förbiseende). Runtypologiska fakta låta alltså förmoda, att Drevklockan gjutits någon gång under perioden 1300—1350.

En granskning av klockans form och dekoration bekräftar denna datering. Karakteristisk för de romanska klockorna är deras långsträckta form. Drevklockans längd, 74 cm., är 1,27 gånger större än diametern, 58 cm. Man får emellertid ej överdriva värdet av denna faktor som dateringsmedel[5], och de romanska klockorna förefalla att vara smäckrare, än vad de i verkligheten äro, därigenom att sidolinjen mellan halsen och slagringen har en mycket liten insvängning och att diametern stiger betydligt först i själva slagringen. Som redogjorts för ovan, har Drevklockan även ur denna synpunkt en ursprunglig form, i det avståndet mellan bandet kring slagringen och det band, som går runt halsen, är stort i förhållande till inbuktningen på klockkroppen. Som jämförelse erbjuda sig måtten på de klockor, för vilka Uldall redogör (a. a. s. 5). Drevklockan är alltså till sin grundtyp relativt ursprunglig, men åtskilliga smådrag i dess konstruktion och utsmyckning ge ganska tydliga anvisningar om att den tillhör en relativt sen tidpunkt.

Inskriften är s. k. spegelskrift. När man göt en klocka, uppförde man av mursten och lera en kärna, som i den färdiga klockan motsvaras av det inre tomrummet, och över kärnan bredde man den s. k. »klockskjortan» av talg och över denna en »kappa» av lera. Genom uppvärmning inifrån den ihåliga kärnan fick man leran att torka samtidigt som man smälte ner talgen. Det utrymme, som denna upptagit, fylldes vid gjutningen med smält malm. Inskrift på klockan anbragtes på olika sätt; *o. år 1200* lärde man sig att lyfta av den torra kappan och rista inskrift på dess insida före gjutningen.[6] Denna skrift framträder upphöjd och omvänd på klockan, s. k. spegelskrift, som vi finna på Drevklockan.

[1] Ottelin: Studier öfver Cod. Bur. § 5: 2 anm. 1.

[2] Exempel på dylika hos Diehl: Inscriptiones latinæ christianæ III s. 194.

[3] Hammarström: Glossarium s. 30, Nbg. s. 167.

[4] Uldall a. a. s. VIII.

[5] Schönermark: Die Altersbestimmung der Glocken s. 23.

[6] Uldall a. a. s. V ff., s. 20 ff., Hildebrand: Sveriges Medeltid I s. 501.

Den form, som öppningen har i kronans mittbåge, en oval avskuren av en rak linje nedtill, förekommer *ej före 1200.*[1]

Den sexkantiga form, som vi iakttagit på byglarna i kronan, är ett relativt ungdomligt drag. På de äldsta danska klockorna äro byglarna runda, men *under senare delen av 1200-talet* uppträda de i en annan form, avrundade inåt men kantiga på utsidan med en mittyta där, som är större än de andra[2], i huvudsak samma typ som på Drevklockan. De svenska klockorna från Lerbo, »en typiskt romansk 1200-talsklocka»[3], Tegelsmora »från 1200-talets förra hälft»[4] och Kungsbarkarö »från 1200-talets förra hälft»[5] ha alla smala, runda, släta byglar.

På de äldsta danska klockorna, från 1100-talet, lutar den undre brädden inåt-nedåt, så att den bildar en rät vinkel med det nedersta av slagringens yttersida. Under 1200-talet höjer den sig, så att den blir vågrät, och *vid 1200-talets slut* går den från ytterranden svagt uppåt mot klockans inre.[6] Drevklockans underkant har en sådan ställning; på de förut omnämnda svenska 1200-talsklockorna är den vågrät.

Inskription på ett band ovanför slagringen som på Drevklockan är ej vanlig *efter 1350.* På de yngre klockorna anbringas inskriften på halsen.[7]

Drevklockan är alltså av utpräglat romansk typ, men den kan, som ovan har visats upp, ej ha tillkommit förrän o. år 1300. Å andra sidan är den i viktiga avseenden ursprungligare än klockor från mitten av 1300-talet. Under perioden 1300—1350 har den alltså förmodligen kommit till. Under 1300-talet lärde man sig att göra klockorna fylligare i klangen genom att giva dem en mera utsvängd form nedtill, samtidigt som kronan blev grövre och hållbarare och dekoren rikare.

23. Dädesjö gamla kyrka. Uppvidinge hd.

Pl. XVII: 1.

Litteratur: Wrangel och Rydbeck: Medeltidsmålningarna i Dädesjö och övergången från romansk stil till gotik [= Mandelgren: Atlas till Sveriges odlingshistoria. Tilläggshäfte 1], pl. IV, VI.

I Dädesjö gamla kyrka, som hör till de i konsthistoriskt avseende märkligaste landskyrkorna i Sverige, framför allt genom sitt målade innertak, finnas på ett av bildfälten i taket några runor. Jämte en rik dekorativ utsmyckning bestå målningarna av scener ur Kristi och Jungfru Marias liv, änglafigurer, evangelistframställningar, två gammaltestamentliga bilder samt scener ur Staffanslegenden. Alla dessa figurer stå inom målade rundlar, sammanlagt 30 stycken, vilka äro ordnade i rader. I andra raden från öster räknat i den rundel, som är nr två i ordningen från norra väggen, ser man ängeln Gabriel inför Maria och bakom henne Josef. Ängelns namn är skrivet med runor på ett språkband:

g a b r e æ l :
1 5

Runorna avtaga i tydlighet mot sin nedre del. Det språkband, varpå de stå, går i takplankornas längdriktning, så att en springa mellan två plankor skär av bandets nedre kant, på

[1] Uldall a. a. s. 5.
[2] a. a. s. 6.
[3] Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria XX s. 36.
[4] Upl. Fmf. tidskr. 1923 s. 120.
[5] Från Johannes Rudbeckius stift s. 3.
[6] Uldall a. a. s. 6.
[7] Uldall a. a. s. VIII.